

4. Містер Фокс та його друзі. Казки. – К.: Інтерпрес ЛІД, 1997. – 191 с.
5. Горпуліт О.О. Функціонування антропоніма Іван в українських та російських казках/ Записки з українського мовознавства. – Одеса, Астропринт, 1999. – С. 55-65.
6. Рыбакин А.И. Словарь английских фамилий. – М.: Рус. Язык, 1986. – 579 с.
7. Collins English Dictionary and Thesaurus. Glasgow: Harper Collins, 1994. – 156 p.
8. Dahl R. James and the Giant Peach.–London: Puffin Books, 1995.–156 p.
9. Middleton H. Roald Dahl. – Des Plaines, Illinois: Heinemann Library, 1999. – 56 p.

*Борис Коваленко,
Наталія Коваленко (Кам'янець-Подільський)*

ВЛАСНІ ІМЕНА У СТРУКТУРІ ЗАХІДНОПОДІЛЬСЬКОЇ ФРАЗЕМИКИ

The article considers the use of proper names in the structure of phraseological units. The author investigates the phraseological units which are widely used in the dialects of Western Podiliya.

The meaning and the peculiarities of the structure of phraseological units with proper names as their component have been analysed comparing them with the samples of literary language and other Ukrainian dialects. Common and different features, local and national elements have been determined.

Уживання та стилістичні функції онімів у складі народнорозмовного мовлення здавна привертала увагу фольклористів, мовознавців, істориків, письменників, усіх, хто цікавиться рідною мовою. На сьогодні маємо чимало різнопланових розвідок, з-поміж яких виокремлюються лінгвістичні дослідження структурно-семаптичного складу та функціональної характеристики ономастикону на матеріалі розмовного мовлення [2: 259]

Проблема специфіки побудовання власних назв у складі фразем українського літературного та діалектного мовлення була об'єктом досліджень П.Д. Бабич, П.П. Грищенка, А.О. Івченка, Ф.П. Медведєва, В.М. Мокієнка, Н.А. Москаленка, Л.Г. Скрипник, В.Д. Ужченка та ін.

Досліджуючи власні назви у структурі фразем західноподільських говірок, ми прагнули до максимального врахування фраземних фактів, уключаючи й літературні зразки, як активний елемент народнорозмовного мовлення, оскільки вивчення мовних явищ "у взаємозв'язках і безвідносно до входження їх у структуру літературної мови" [3: 7-8] є актуальним для діалектологічних студій.

Матеріалом для спостережень послуговувава картотека фразем, укладена на основі фольклорних та етнографічних видань, польових записів, здійснених у населених пунктах Західного Поділля за спеціально складеною програмою. Для арсального порівняння використано матеріали опублікованих досліджень та словників фразем різних діалектних зон.

Подільські говірки, як відомо, мають елементи старожитності та архаїчності, вирізняються особливими регіональними рисами, але через своє ареальне поширення виявляють досить розгалужені взаємовпливи з іншими південно-західними та південно-східними говорами. На різних мовних рівнях подільського говору спостерігаємо неоднорідні діалектні особливості, що чітко окреслюють західну та східну зони [1: 80].

Зафіксовані матеріали діалектного мовлення з більшості територій України засвідчують, що фраземіка говірок загалом відбиває історичний досвід народу, його побут, матеріальну та духовну культуру, сприйняття та ставлення до них людини. Цілком очевидним є факт

повного або часткового збігу семантики, компонентного складу та структури деяких аналізованих фразем у різних діалектах, у літературній мові та діалектах

Структурно-семантична модель "піти + асоціативна назва місця поховання = померти" серед зафіксованих фразем української ареальної зони має різне наповнення: 1) "піти + до + антропонім (як асоціатив місця поховання) = померти"; 2) "піти + в (на) + топонім (як асоціатив місця поховання) = померти".

Внутрішньомодельні лексеми демонструють локальність та особливу своєрідність як західноподільських і говірок, так і інших українських.

За нашими матеріалами, одиниці першого типу утворюють зах.под. - сх.под. - степ слобож. фразеоглосу, наприклад зах.под. *піти до Се^мена* (См), *піти до Му^{ра}йс^ького* (МК), сх.под. *піти до Федося, перебраться до Семена перевестись до Вишневецького* [Доленко 1975а, 103], *пуйти' ю Петра'ви* [ФСЛГСС, 101], степ слобож. *перевестись до Вишневецького* [Ужченко, 25]

Другий тип наповнюють такі одиниці: зах.под. *піти у Збруч* (Зр), сх.под. *піти на Турманаву гору* [Доленко 1975а, 103]; лемк. *выне'сли під Ко'нач кога* [ФСЛГСС, 70] Вони утворюють лемк. - зах.под. - сх.под. фразеоглосу

У західноподільських говірках модель "піти + в (у) + назва рослини (як асоціатив місця поховання) = померти", яка презентує такі фраземи, як: *піти ўви'ше'н'ки* (Зр, Кд, Кт, Пл) / *піти п'ід му'раву* (См), у східній частині Поділля може поширюватися антропонімом *пйти у вишеньки до Семена* [Доленко 1975б, 138].

Серед єдиниць семантичного ряду 'дурний' помітне місце займають компаративні фраземи. Деякі з цих виразів утворені за структурно-семантичною моделлю "ц у р я н и й + як + назва взуття (частина взуття) = дурний" де іменники називають дуже звичні, буденні предмети, що ними часто користуються: *дурний як с'іб'ірські вал'інок* (Зр), *дурний як чобот* [Номис, 292]. У виразювати вислови такої моделі, надавати їм комічності можуть власні назви. Наприклад, структурно-семантичну модель "розумний + як + антропонім + елемент одягу = дуже дурний" виявлено в межах південно-західного наріччя: под. *розумний як Соломонів патинок* [Номис, 293], *розумний як Беркови штани* [там само]; зах.под. *розумний як Пау'ков'і штани* (Злч); лемк. *мудрий як Соломон'ови погави'ци / шчи* [ФСЛГСС, 92].

Виявлено структурно-семантичну модель "антропонім + з + ойконім = дурний, тупий", яка пригаманна для фразем південно-західного та південно-східного наріччя: зах.под. *С'ан ко з За'ча* (Зр), лемк. *як Михайко з Рівно'го* [ФСЛГСС, 83], *як Андрій з Писа'нои* [там само, 18], сх.стобож., степ. *Альоша з Булавиньки / Бугавки* [Ужченко, 17].

Структурно-семантична модель "антропонім + назва місця роботи = дурний, тупий" репрезентована в південно-західному та південно-східному ареалах: под. *Альоша з мильного заво'ду* [Доленко 1975б, 133], зах.под. *Ал'я з водо'качки* (Злч), с.-наддніпр. *як Альоша з водо'качки* [ССНП, 9], сх.степ. *Вилька з пилорами* [Грица, 127]; сх.степ., слобож. *Альоша з водо'качки / з мильного заводу* [Ужченко, 17], слобож. *Альоша з водо'качки* [УДСХО, 192], *як Альоша з водо'качки, з мизаводу* [ССНП, 9]. Однакові одиниці зафіксовано у середньонадніпрянських і слобожанських, східно-степових та с.-с.-божанських говірках

Фразеологізми з образним конкретизатором "Альоша" утворюють західноподільсько-східноподільсько-середньонадніпрянсько-слобожансько-східностепову внутрішньомодельну фразеоглосу.

Поруч із літературними фраземами спостерігаємо ареальні з компонентами-регіоналізмами, що часто створюють яскраві характеристики, наприклад: *не' до'їх'аю до Хми'ч'ни'цького* (Кт)

Низка фразем семантичного ряду 'бешкетувати' має компаративну будову. Такі вислови-порівняння вживаються з супровідними дієсловами, а тому є самостійними реченнями, бо передають ціле повідомлення. *т'яуми'ти'с'а'йак Мар'ко по'пекл'і* (Зр) / *т'яуми'ти'с'а'йак Мар'ко на'пекл'і* (Зр)

Поряд з літературними та загальноукраїнськими фраземами спостерігаємо й часне подільські, що не фіксовані діалектними словцями, наприклад: ч'ин'л'айец'а Олена (Крв); ¹мати Волену (Крв) “лінуватися”; т а ¹к и і / тоустий йак ¹Борман (Чр) “дуже гладкий”; С'т'она у ¹хат'і за'в'іус'а (Крв) “сваритися”; че²кати ¹поки ¹в'іте²р з Ф'рманіуки пове²р'не (Км) “виявляти байдужість”.

Отже, аналіз фразеологічного фонду говірок Західного Поділля засвідчує беззаперечний яскраво виражений антропоцентричний характер діалектних фразем. Найбільше увиразнюють фраземи говіркового мовлення лексичні діалектизми, що виступають у компонентному складі часто однакових за семантикою одиниць.

У складі фразем говіркового мовлення антропоніми вживаються в ролі вже узагальненої назви, яка надає висловленню яскравого емоційно-оцінного характеру

Література

1. Гриценко П.Ю. Основні риси подільського говору // Поділля: історико-етнографічне дослідження / Артюх Л.Ф., Балунюк В.Г., Болтарович З.Є. та ін. – К., Доля, 1994 – С. 74–84
2. Колесник Н. Здобутки та перспективи української фольклорної ономастики на всеслов'янському глі // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. Випуск 4. Українське і слов'янське мовознавство. Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського. – Ужгород 2001. – С. 258-261.
3. Матвіяс І Г. Засади української діалектології // Мовознавство. – 2000. № 1. – С. 3–9.
4. Скрипчик Л.Г. Власні назви в українській народній фразеології // Мовознавство. – 1970. – № 2. – С.54-65.
5. Ужченко В.Д. Народження і життя фразеологізму. – К., 1988. – 279с.

Умовні скорочення джерел

Грица	Грица Т.Г. Фразеологія говорів Гуляйпільського району Запорізької обл.: Дис. . канд.філ.наук.: 10 02.01. – Харків, 1996. – 181с.
Грищенко	Грищенко П.П. Матеріали для діалектного фразеологічного словаря українського Полесся (село Лучанки Овручського району Житомирської області) // Вопр. Фразеології. Тр. СамГУ – Самарканд, 1975 – Вып. 272.– №8 – С.162–177.
Дзендзелівський	Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської обл. України (лексика).- Ужгород, 1993. – Ч. III. – 464с.
Доленко 1975а	Доленко М.Т. Із спостережень над діалектною фразеологією Поділля // Українське мовознавство – 1975. – Вип. 3. – С. 102–107.
Доленко 1975б	Доленко М.Т. Матеріали для словаря діалектних фразеологізмів Поділля // Вопр. фразеології. Тр. СамГУ. – Самарканд, 1975. – Вып. 272 – №8. – С.131–161.
Івченко	Івченко А. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія – Х.: Око, 1996. – 160с.
Лавер	Лавер В.И. Семантико-структурные варианты диалектных фразеологизмов в южно-карпатских говорах и их лингво-географическая интерпретация // Вопр. фразеології. Тр. СамГУ – Самарканд, 1975. – Вып. 272.– №8. – С. 178–191.
Леснова	Леснова В.В. Номінація людини та її рис у східнословобожанських

українських говірках: Автореф. дис... канд. філол. наук. 10.02.01 / Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 1999. – 21с

- Номис Приказки, прислів'я, і таке інше. Уклад М.Номис. К., 1993. - 768 с.
- Онишкевич Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. – К., 1984. – Ч. 1-2
- Сизько Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини: Навчальний посібник –Дніпропетровськ, 1990. –100 с
- ССІП Ґорченко О., Івченко А. Словник стійких народних порівнянь. – Харків, 1993. – 172с
- УДСХО Юрченко А.С., Ройзензон Л.И., Ройзензон С.И. Украинский диалектный словарь Харьковской области (Фрагменты словаря) // Вѳпр. фразеологич. Тр. СамГУ. – Самарканд, 1975. – Вып. 272.– №8, – С. 192-207.
- Ужченко Ужченко В.Д. Матеріали до фразеологічного словника східнословобожанських і степових говірок Донбасу. –Луганськ, 1993
- ФСЛГСС Вархол Н., Івченко А Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. – Пряшів, 1990.- 160с.
- ФСУМ Фразеологічний словник української мови / Уклад. В М Білоноженко та ін. – К. Паук. думка, 1993. – Кн. I – 530 с - Кн. II – 984 с.

Умовні скорочення назв населених пунктів

Вр - с.Врублівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Дв – ст. Дунаївці Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.; Др – с.Дерев'яни Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Зл – с.Зелене Волочиського р-ну Хмельницької обл.; Злч – с.Зеленче Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.; Зр –с.Зарічанка Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.; Кд – с.Кадіївці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Км – с.Комунар Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Крв – с.Курівка Городоцького р-ну Хмельницької обл.; Крч – с.Карачієвці Віньковецького р-ну Хмельницької обл.; Кс - с.Косиківці Новоушицького р-ну Хмельницької обл.; Кт – с.Китайгород Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; МК – с.Мала Кужелівка Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.; Нг – с.Ніян Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Пл – с.Пилипківці Новоушицького р-ну Хмельницької обл.; ПХ - с.Пилипи-Хребтіївські Новоушицького р-ну Хмельницької обл.; См – смт Смогрич Дунаєвського р-ну Хмельницької обл.; СУ – смт Стара Ушиця Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Схк – с.Сахкамінь Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.; Цк – с.Цикова Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.; Чр – с.Черче Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.

Скорочення назв говірок: *бойк.* – бойківські; *бук* – буковинські; *закарп.* – закарпатські; *зах.под* – західноподільські; *карп.* – карпатські; *лемк.* – лемківські; *наддніпр.* – наддніпрянські; *наддністр.* – наддністрянські; *под.* – подільські; *поліс.* – поліські, *слобож* – слобожанські; *с.-поліс* – середньополіські; *сх.слобож* – східнословобожанські; *сх.под* – східноподільські; *сх степ* – східностепові.